

P.J. van Koppen, H.F.M. Crombag & W.A. Wagenaar (1993) Hoe het openbaar ministerie zich bewijzen voorstelt: Kanttekeningen bij het rapport van de Werkgroep Hulsenbek. *Nederlands Juristenblad*, 68, 232-236.

Hoe het Openbaar Ministerie zich bewijzen voorstelt

Kanttekeningen bij het Rapport van de Werkgroep Hulsenbek

De manier waarop de Werkgroep Hulsenbek in haar onlangs verschenen rapport over seksuele kindermishandeling probeert beleid te maken voor strafzaken die tot de moeilijkste categorie behoren, verdient lof. De opvattingen van de werkgroep over de manier waarop het OM met bewijs moet omgaan, verdienen daarentegen ernstige correctie. Het horen van kinderen door deskundigen kan niet het juridisch vereiste tweede bewijsmiddel leveren. De psychologie beschikt eenvoudig niet over methodes die met een aanvaardbare graad van geldigheid onderscheid kunnen maken tussen ware en onware verklaringen.

In beginsel gelden ten aanzien van de opsporing de gewone regels van strafrecht en strafvordering¹, schrijft de Werkgroep Hulsenbek in haar onlangs verschenen rapport over seksuele kindermishandeling. Deze werkgroep bestond uit leden van het Openbaar Ministerie en doet aanbevelingen over hoe het Openbaar Ministerie en de politie in zulke gevallen moeten handelen jegens slachtoffers, hulpverleners en verdachten. De werkgroep heeft haar taak ernstig genomen en de meeste van haar aanbevelingen zijn behartenswaardig. Een uitzondering vormen de aanbevelingen omtrent het opbouwen en hanteren van bewijs door politie en Openbaar Ministerie. Dat is verrassend in het licht van het bovenstaande citaat: als de door de werkgroep aanbevolen werkwijze inderdaad de manier is waarop het openbaar ministerie in dit soort zaken zou moeten omgaan met 'de gewone regels van strafrecht en strafvordering', dan staan ons nog heel wat dubieuze zaken te wachten.

Bewijs en overtuiging

In zaken van seksueel misbruik is het bewijs vrijwel altijd lastig te leveren. Als de verdachte daartoe niet bijdraagt door zonder veel aandrang en helder te bekennen, blijft meestal alleen de verklaring van het slachtoffer als bewijs over, soms aangevuld met meestal niet erg overtuigend indirect bewijs. Dat is onbevredigend omdat wij in ons land seksueel misbruik van kinderen een ernstig misdrijf achten, dat te vuur en te zwaard bestreden moet worden.²

Soms krijgen wij de indruk dat er een paradoxale relatie is tussen de ernst van het misdrijf waarvan de verdachte wordt beschuldigd en de kracht van bewijs die vereist wordt voor een veroordeling. Wij noemden dat eerder de *overtuigingsparadox*.³ Wij leggen dat uit. Bij de bewijsbeslissing kan de rechter twee fouten maken: hij kan een onschuldige ten onrechte veroordelen en hij kan een schuldige ten onrechte vrijspreken. Aan beide fouten zijn 'kosten' – de som van voor- en nadelen – verbonden. In beginsel worden de kosten van het veroordelen van een onschuldige hoger geacht dan die van het vrijspreken van een schuldige. De fameuze Amerikaanse specialist op het gebied van het bewijsrecht, Wigmore⁴, liet zich op dit punt wel heel kras uit: hij spreekt liever 20 schuldigen vrij dan dat hij één onschuldige veroordeelt.

Het aantal onschuldig veroordeelden en schuldig vrijgesproke-

P.J. van Koppen (links) is hoofdonderzoeker aan het Nederlands Studiecentrum voor Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) te Leiden.

H.F.M. Crombag (midden) is hoogleraar Rechtspsychologie aan de juridische faculteiten van de Rijksuniversiteit Limburg te Maastricht en de Universiteit Antwerpen.

W.A. Wagenaar (rechts) is hoogleraar Functie-leer aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

nen is niet onafhankelijk van elkaar, omdat het voorkomen van beide soorten fouten afhankelijk is van de eisen die men aan het bewijs stelt. Stelt men aan de soliditeit van het bewijs geringe eisen, dan heeft dat weliswaar tot gevolg dat weinig schuldigen de dans ontspringen, maar ook dat veel onschuldigen worden veroordeeld. Het eerste willen wij graag, maar kunnen dat niet bereiken zonder het tweede voor lief te nemen. En andersom: als de rechter alleen veroordeelt als het bewijs spijkerhard is, veroordeelt hij weliswaar geen onschuldigen, maar moet hij wel vrijwel iedereen en zeker veel schuldigen vrijspreken. Opnieuw kunnen wij het eerste niet bereiken zonder het tweede te tolereren. Tussen Scylla en Charydis zoekt het recht de middenweg: absolute zekerheid wordt in bewijskwesities niet vereist, de wet vergt slechts dat de rechter 'overtuigd' is, in het midden latend hoe sterk het bewijs moet zijn om overtuigd te worden.

De beslissingstheorie, zoals men die in de relevante literatuur kan vinden,⁵ voorspelt dat de door de rechter vereiste kracht van het bewijs zal samenhangen met de door hem gecapiteerde kosten van de fouten die hij kan maken. En die gecapiteerde kosten hangen weer af van de ernst van het misdrijf dat aan de orde is. Het maakt voor de kosten van onschuldig veroordelen en schuldig vrijspreken verschil of het om een winkeldiefstal dan wel een moord gaat. Worden de kosten van vrijspraak hoog geschat – zoals vanwege de kans op recidive het geval is bij ernstige geweldsmisdrijven – dan ontstaat, zo voorspelt de beslissingstheorie, de paradox dat men geneigd is met minder bewijs genoeg te nemen dan bij minder ernstige vergrijpen, waarbij de gevolgen van recidive minder ernstig zouden zijn. Een markant voorbeeld van de overtuigingsparadox kwam Wagenaar in Israël tegen: van overigens niet onverständige mensen kreeg hij te horen dat de soliditeit van het bewijs tegen de van oorlogsmisdaden verdachte John Demjanjuk er niet zoveel toe deed, omdat het risico van schuldig vrijspreken onaanvaardbaar was.

Deze analyse is geen verwijt aan de rechter: zo zit het denken van mensen nu eenmaal in elkaar als wij geen speciale voorzorgen treffen. Zulke voorzorgen zijn er in het Wetboek van Strafvordering: vooreerst is er het vereiste van de bewijsminima en bovendien de regel dat de overtuiging van de rechter (uitsluitend) gebaseerd mag zijn op wettige bewijsmiddelen. Beide regelingen moeten lichtvaardige schuldig verklaringen voorkomen. Met de eerste van deze twee waarborgen wordt de hand gelicht als men het begrip 'steunbewijs' te zeer uitholt. Dat komt voor, zo hebben wij elders betoogd.⁶ De laatstgenoemde waarborg wordt aangetast als de rechter zich schuldig maakt aan wat wij eerder 'dissociatie van overtuiging en bewijs' hebben genoemd.⁷ Dat houdt in dat de rechter zich bij de bewijsbeslissing, in strijd met het bepaalde in art. 338 lid 1 Sv, laat leiden door iets anders dan 'de inhoud van wettige bewijsmiddelen'. En dat is nu juist wat de Werkgroep Hulsenbek lijkt aan te bevelen. Op pagina 19 van het rapport schrijft de werkgroep over de bewijsvergaring in zaken van seksueel misbruik van kinderen:

■ 'Dit onderzoek omvat ook sporenonderzoek, het horen van getuigen, het opvragen van een medische verklaring, het verkrijgen van een eventuele verklaring omtrent (wijzigingen) in het gedrag van het kind door onderwijzend personeel of anderen uit zijn omgeving. Hier dient bedacht te worden dat de bewijskracht van laatst genoemde verklaringen in het algemeen gering is. Voor de rechterlijke overtuiging kunnen ze wel (grote) waarde hebben.'

(cursivering door ons toegevoegd). ■

De recursie zinnen in dit citaat bevatten een aansporing te speculeren op de dissociatie van overtuiging en bewijs, die het risico op rechterlijke dwalingen in zich bergt. Er is niets tegen als onderwijzend personeel het gedrag van aan hun zorgen toevertrouwde kinderen in de gaten houdt en bij gegron-

1. *Rapport van de Werkgroep Seksuele Kindermishandeling Openbaar Ministerie*. Mr J.A. Hulsenbek, advocaat-generaal bij het Hof Arnhem, was voorzitter van de werkgroep. Het rapport is overigens gedateerd 14 okt. 1991.

2. Sommigen oordelen daar genuanceerder over; vgl. B. Rossen & J. Schuijjer (red.) (1992)

Het Seksuele Gevaar voor Kinderen: Mythen en Feiten. Amsterdam: Swets & Zeitlinger, passim.

3. H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar (1992) *Dubieuze Zaken: De Psychologie van Strafrechtelijk Bewijs*. Amsterdam: Contact, p. 101.

4. J.H. Wigmore (1970) *Evidence*, Vol. 3 Bos-

ton: Little Brown (revised by J.H. Chadbourne).

5. Vgl. D.M. Green & J.A. Swets (1966) *Signal Detection Theory and Psychophysics*. New York: Wiley.

6. Werk genoemd in voetnoot 3, p. 91.

7. *Ibidem*, p. 86 e.v.

de vermoedens aan de bel trekt. Maar het is erg onverstandig om *achteraf* hun signalering van problematisch gedrag van kinderen als bewijs voor seksueel misbruik te gebruiken. Dat is onverstandig omdat gedragsproblemen weinig diagnostisch⁸ zijn voor seksueel misbruik. Kinderen die seksueel misbruikt zijn vertonen weliswaar meestal gedragsproblemen, maar lang niet alle of zelfs maar de meeste kinderen met gedragsproblemen zijn seksueel misbruikt. Die mededeling zal weinigen verrassen, maar de betekenis ervan wordt gemakkelijk ontkracht door wat in het Engelse jargon de *hindsight bias* wordt genoemd: mensen zijn achteraf meestal wijzer dan zij vooraf waren en hun overtuiging wordt sterk gekleurd door dat achteraf de stukjes van puzzels dikwijls zo precies in elkaar passen. Achteraf kan men zich dan nauwelijks meer voorstellen dat men het tevoren niet heeft zien aankomen. Voor mensen, dus ook onderwijzers, die wordt verteld dat een bepaald kind vermoedelijk seksueel is misbruikt, vallen allerlei gedragsproblemen die zij eerder nauwelijks hadden opgemerkt, plotseling op hun plaats. Achteraf lijkt de wereld meestal een stuk logischer dan zij in werkelijkheid is. De *hindsight bias* is een verleidelijke, maar misleidende illusie, waar psychologen heel wat onderzoek aan gewijd hebben.⁹ Wie wijsheid achteraf tot bewijs wil laten meewerken, maakt zich tot slachtoffer van die illusie en toont onvoldoende begrip voor hoe het denken van mensen werkt. Dat is wat de Werkgroep Hulsensbek in de geciteerde passage doet, althans zij adviseert erop te speculeren dat de rechter zich eraan zal overgeven.

Welk bewijs dan wel?

In zaken van seksueel misbruik neemt de verklaring van het slachtoffer meestal een centrale plaats in de bewijsvoering in. Ook daaraan besteedt de werkgroep aandacht, maar op een manier die dringend aanvulling behoeft. De enkele verklaring van het betrokken kind is onvoldoende om de verdachte op te veroordelen. Een tweede bewijsmiddel, steunbewijs, is vereist. De verklaring van bijvoorbeeld een ouder die meldt wat het kind tegen hem of haar heeft gezegd kan daarvoor niet dienen. Niet alleen gaat het dan om een *de auditu*-verklaring, maar tevens om informatie uit dezelfde bron, die logisch niets toevoegt aan de verklaring van het kind zelf. Maar die constatering is onbevredigend in gevallen waarin van het kind onafhankelijk extra bewijs ontbreekt. Dan zou het nuttig zijn als vastgesteld zou kunnen worden of het kind de waarheid spreekt. Wordt het kind door een deskundige verhoord, dan zou men kunnen proberen om daaraan twee bewijsmiddelen te ontleen: de inhoud van de verklaring van het kind en de verzekering van de deskundige dat het kind hoogstwaarschijnlijk de waarheid spreekt. Welnu, dat is de weg die men in dit soort zaken probeert te volgen. Die deskundigen willen bij dit soort verhoren dan nogal eens 'anatomisch correcte poppen' als hulpmiddel gebruiken. De gedachte is, onder andere, dat kinderen met behulp van die poppen kunnen tonen wat zij niet onder woorden kunnen of durven brengen. Probleem is dat die poppen zelf, door hun ongebruikelijke uiterlijk, ook bij niet misbruikte kinderen tot suspecte spelletjes kunnen leiden. Uitvoeriger toegelicht en ondersteund door gegevens van onderzoek kan men zulke bezwaren tegen 'de poppenmethode' gemakkelijk in de vakliteratuur vinden.¹⁰ Op grond van zulke kritiek besliste de Hoge Raad¹¹ dan ook dat de rechter aldus verkregen bewijs alleen mag aanvaarden als gedocumenteerde verweren tegen

Kleine kinderen, die voor hun welbevinden in hoge mate afhankelijk zijn van de good-will van volwassenen, zijn uitermate bedreven in het raden van antwoorden die volwassenen tevreden stemmen.

de deugdelijkheid ervan gemotiveerd worden weerlegd. Sinds dat arrest mag men erop rekenen dat in ieder geval waarin de poppenmethode is gebruikt zulk verweer gevoerd zal worden. De relevante literatuur¹² laat zien dat weerlegging van dergelijke verweren moeilijk zal zijn, hetgeen betekent dat de poppenmethode als bewijs eigenlijk niet meer bruikbaar is in ons land. Die conclusie trekt de Werkgroep Hulsensbek dan ook op pagina 21 en 22 van haar rapport.

Wat wil de Werkgroep Hulsensbek dan wel? Dat de kinderen in 'bijzondere omstandigheden' – die omstandigheden worden echter niet nader omschreven – gehoord wordt door een externe deskundige, 'bijvoorbeeld een psycholoog/psychiater.' En dan volgt er iets eigenaardigs: 'De externe deskundige stelt ten behoeve van het Openbaar Ministerie en de rechter-commissaris een [...] verslag op, waarin samenvattend de indrukken en conclusies worden vermeld' (p. 21). De Werkgroep laat in het midden waarop die externe deskundige zijn indrukken en conclusies dan moet baseren, zij het dat de poppenmethode in ieder geval is uitgesloten. Nog steeds zijn er twee bewijsmiddelen nodig: de inhoud van wat het kind meedeelt en een uitspraak over de betrouwbaarheid daarvan. Er bestaat één min of meer systematische methode om de betrouwbaarheid van mededelingen te toetsen: de zogenaamde *Criteria-Based Content Analysis*, ook wel *Statement Validity Analysis*¹³ genoemd. Maar die methode is, evenals de poppenmethode, verre van perfect en wordt in de vakliteratuur gekritiseerd.¹⁴ Als de Hoge Raad consequent is, zal hij over deze methode een met het Poppenarrest vergelijkbaar oordeel vellen.

De psychologie beschikt eenvoudig niet over methodes die met een aanvaardbare graad van validiteit onderscheid kunnen maken tussen ware en onware verklaringen. Wij zouden willen dat dat anders was! De externe deskundige kan de conclusies dan alleen baseren op zijn of haar natte vinger of, zo u wilt, klinische oordeel. Maar dat oordeel is in geen enkel opzicht beter dan dat van de rechter. Er is dus geen reden om dat oordeel niet aan de rechter over te laten; behalve dan dat door de introductie van een deskundige die 'eigen rechter' speelt een tweede, maar zeer onbetrouwbaar, bewijsmiddel wordt gefabriceerd.

Het bovenstaande wekt de indruk dat psychologen en verwante specialisten niets te zoeken hebben bij zaken van vermoed seksueel misbruik van kinderen. Die indruk is onjuist. Onderzoek wijst er op dat het niet verstandig is om kinderen ter terechtzitting of bij de rechter-commissaris te horen.¹⁵ Dat

Soms krijgen wij de indruk dat er een paradoxale relatie is tussen de ernst van het misdrijf waarvan de verdachte wordt beschuldigd en de kracht van bewijs die vereist wordt voor een veroordeling.

kan beter door een kindpsycholoog gebeuren, die dan wel zijn/haar vak dient te verstaan, want er wordt in deze sector nogal eens broddelwerk geleverd.¹⁶ Bij zulke verhoren dienen strikte regels in acht genomen te worden.¹⁷

Om te beginnen dient het kind de gelegenheid te krijgen om in eigen woorden te vertellen wat er gebeurd is. '[W]hen asked simply to describe what happened in their own words, children most often produce reliable accounts,' meldt de Britse deskundige Bull.¹⁸ Maar zulke vrij geproduceerde verhalen zijn zelden compleet en dat is meer het geval naarmate het ondervraagde kind jonger is. '[E]specially with younger children, some form of questioning is often needed,' voegt Bull toe. *Open-ended questions* verdienen dan de voorkeur, *closed questions* die slechts een beperkt aantal antwoorden toelaten zijn suspect, en *leading questions* die het gewenste antwoord in zich bergen, dienen in het geheel niet voor te komen omdat typisch voor kinderen is dat zij overmatig gevoelig zijn voor suggestie.¹⁹ Kleine kinderen, die voor hun welbevinden in hoge mate afhankelijk zijn van de good-will van volwassenen, zijn uitermate bedreven in het raden van de antwoorden

die volwassenen tevreden stemmen.

De kritische vragen die na vrije reproductie gesteld worden, dienen in overleg met Openbaar Ministerie, rechter-commissaris en raadsman van verdachte geformuleerd te worden. In geen geval dient de deskundige opdracht te krijgen om zelf conclusies te trekken, want die opdracht werpt zijn schaduw vooruit op het verhoor.

De gewenste gang van zaken is ingewikkelder dan wij hier kunnen bespreken. Het dient daarom een doel op te merken dat onlangs in Engeland in opdracht van het *Home Office* daarvoor richtlijnen (een *Code of Practice*) zijn ontworpen door juridische en psychologische deskundigen, die na discussie in 'a number of relevant bodies' onlangs werden gepubliceerd.²⁰ Er zou, dunkt ons, alles voor zijn om deze richtlijnen om te beginnen ook in Nederland in te voeren.

Ook al wordt het vermoedelijke slachtoffer deugdelijk verhoord, dan nog kan de inhoud van zo'n verhoor alleen beoordeeld worden in het licht van eerdere gesprekken die door anderen met het kind zijn gevoerd. In zulke gesprekken kan immers allerlei informatie aan de kinderen zijn overgedragen. In zaken van seksuele kindermishandeling vormt het vaak lange tijdsverloop tussen het eerste vermoeden en het uiteindelijke verhoor een extra probleem. In die tijd staan de gesprekken niet stil en is er alle gelegenheid voor de introductie van informatie door anderen. Het vervelende daarvan is dat er een goede kans is dat de nieuwe informatie onderdeel gaat uitmaken van de eigen herinnering, waarna het onderscheid tussen wat het kind heeft meegemaakt en hetgeen door anderen is aangedragen niet meer gemaakt kan worden.²¹ De aanbeveling van de Werkgroep Hulsenbek om zo snel mogelijk na de aangifte de vermoedelijke slachtoffers te horen, kan dan ook niet serieus genoeg genomen worden. Zij komt overigens overeen met een van de aanbevelingen in de Britse richtlijnen. Maar zelfs in korte tijd kunnen gesprekken met anderen grote invloed hebben op de herinnering. De in verhoren van kinderen verkregen informatie kan daarom alleen goed beoordeeld worden als men erin slaagt eerdere gesprekken met deze kinderen over het gebeurde, met wie dan ook gevoerd, zorgvuldig te reconstrueren.

8. Zie over het begrip diagnostische waarde van bewijsmiddelen *Dubieuze Zaken*, Hoofdstuk 5.

9. Bijv. B. Fischhoff (1975) 'Hindsight/foresight: The effect of outcome knowledge on judgment under uncertainty,' *Human Perception and Performance*, 1, 288-299.

10. Zie J.A. Sergeant & J.F. Nijboer (1991) 'Uitspraken over personen in strafzaken: De klinisch psycholoog als getuigedeskundige.' In P.J. van Koppen & H.F.M. Crombag (red.) *De Menselijke Factor: Psychologie voor Juristen*. Arnhem: Gouda Quint, p. 115-138.

11. HR 28 febr. 1989, NJ 1989, 748 (Poppenarrest).

12. L. Jampole & M.K. Weber (1987) 'An assessment of the behaviour of sexually abused children with anatomically correct dolls,' *Child Abuse and Neglect*, 11, 187-192.

13. M. Steller (1989) 'Recent developments in statement analysis' en U. Undeutsch (1989) 'The development of statement reality analysis' beide in J.C. Yuille (ed.) *Credibility Assessment*. Dordrecht: Kluwer; en M. Steller & G. Koehnken (1989) 'Criteria-Based Statement

Analysis,' in D.C. Raskin (ed.) *Psychological Methods in Criminal Investigation and Evidence*. New York: Springer.

14. Zie *Dubieuze Zaken*, Hoofdstuk 14 en G.L. Wells & E.F. Loftus (1991) 'Commentary: Is this child fabricated? Reactions to a new assessment technique,' in J. Doris (ed.) *The Suggestibility of Children's Recollections*. Washington DC: American Psychological Association.

15. Zie G.S. Goodman, M. Levine, G.B. Melton & D.W. Ogden (1991) 'Child witnesses and the confrontation clause: The American Psychological Association brief in *Maryland v. Craig*,' *Law and Human Behaviour*, 15, 13-29. Zie echter ook de op die brief volgende discussie: R. Underwager & H. Wakefield (1992) 'Poor psychology produces poor law,' *Law and Human Behaviour*, 16, 233-243 en G.S. Goodman, M. Levine & G.B. Melton (1992) 'The best evidence produces the best law,' *Law and Human Behaviour*, 16, 244-251.

16. Zie voor voorbeelden *Dubieuze Zaken*, Hoofdstuk 14, en H. Wakefield, R. Underwager, B. Rossen & R. Legrand (1992) 'Onder-

vragen van kinderen,' in B. Rossen & J. Schuijjer (red.) (1992) *Het Seksuele Gevaar voor Kinderen: Mythen en Feiten*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.

17. Vgl. G. Gudjonsson (1992) *The Psychology of Interrogations, Confessions and Testimony*. Chichester: Wiley.

18. R. Bull (1992), 'Obtaining evidence expertly: The reliability of interviews with child witnesses,' *Expert Evidence*, 1, 5-12.

19. Zie J. Doris (ed.) (1991) *The Suggestibility of Children's Recollections: Implications for Eyewitness Testimony*. Washington, DC: American Psychological Association, passim; en S.J. Ceci, D.F. Ross & M.P. Togli (eds.) (1988) *Perspectives on Children's Testimony*. New York: Springer, passim.

20. *Memorandum of Good Practice on Video Recorded Interviews with Child Witnesses for Criminal Proceedings*. London: Her Majesty's Stationary Office, August 1992.

21. De al eerder genoemde *Statement Validity Analysis* is een methode die gebaseerd is op de veronderstelling dat zulks wel kan.

Het gehele verhoor dient op videoband te worden opgenomen. Daarvoor zijn twee goede redenen: het Openbaar Ministerie, de raadsman, de rechter-commissaris en de rechter kunnen dan met eigen ogen en oren controleren welke informatie verkregen werd en op welke wijze, terwijl tevens voorkomen wordt dat het kind meer dan eens gehoord moet worden. Meermalen verhoren is voor kinderen belastend en in eerdere verhoren gemaakte fouten zullen in latere verhoren versterkt opduiken. De Werkgroep Hulsenbek geeft nog een derde, ontsierende reden voor het maken van video-opnamen: '[D]e persoonlijkheidsstructuur van het betrokken kind [kan] aan de hand van de videoband in voorkomende gevallen door gedragsdeskundigen' worden beoordeeld. Dat had de werkgroep beter niet kunnen zeggen, want het toont dat zij blijkbaar gelooft dat deskundigen met een magische derde oog de persoonlijkheid van mensen kunnen doorgronden. Laten wij duidelijk zijn: gedragsdeskundigen kunnen geen valide oordelen over kinderen geven door naar een videoband te kijken.²² Dit alles impliceert dat het horen van kinderen door deskundigen niet het juridisch vereiste tweede bewijsmiddel kan leveren. De Werkgroep lijkt daar anders over te denken en zal bij de huidige stand van de jurisprudentie op dat punt haar zin wel krijgen. Wij kunnen niet anders dan constateren dat zulks slechts mogelijk is door een ons inziens incorrecte interpretatie van het begrip 'steunbewijs'.

De omgang met de verdachte

De verdachte dient voor onschuldig gehouden te worden tot dat het tegendeel bewezen is. Dat is in het algemeen een lastige opgave voor al degenen die wekelijks een stoet van notoire boeven aan zich voorbij zien trekken. Ook de Werkgroep Hulsenbek lijkt moeite te hebben met het toepassen van dit basale beginsel van behoorlijk proces. 'Gegeven de omstandigheid dat deze zaken, in geval van een ontkenkende verdachte, vaak moeilijk bewijsbaar zijn, kan onevenredige schade worden toegebracht aan de belangen van het slachtoffer als de verdachte, soms na lange tijd, wordt vrijgesproken', schrijft de Werkgroep op pagina 19 van haar rapport. Men kan waardeering opbrengen voor het gewicht dat hier en elders in het rapport aan het belang van de slachtoffers wordt gehecht. Dat is in het verleden wel eens anders geweest. Maar voor de bewijsbeslissing levert de geciteerde zin een probleem op. Het kan niet worden uitgesloten dat sommige van deze zaken moeilijk bewijsbaar zijn omdat de verdachte het niet gedaan heeft. Met die mogelijkheid moet ook bij dit soort zaken serieus rekening worden gehouden. Dat zullen de leden van de Werkgroep niet tegenspreken, maar toch lijken zij een daarvan afwijkend standpunt in te nemen als op pagina 25 de vervolgingsbeslissing ter sprake komt. Daarbij wordt aan het slachtoffer een belangrijke stem toegekend, maar het Openbaar Ministerie kan niettemin tegen de wil van het slachtoffer vervolgen. Daarover zegt de Werkgroep: 'De navolgende feiten en omstandigheden kunnen onder meer aanleiding zijn om een verdachte te vervolgen: [...] door ontkennen [...] is de kans op herhaling in de toekomst aanwezig'.²³ Hoewel de werkgroep weet dat het leveren van bewijs in dit soort zaken heel lastig kan zijn als de verdachte daaraan niet bijdraagt, beschouwt zij de ontkenning van een verdachte juist als een reden om tot vervolging over te gaan. Zoiets kan merkwaardige consequenties hebben, die eerder door één van ons in de vorm van een hypothese werd geformuleerd.²⁴ Die hypothese luidt dat de politie ertoe neigt om zaken van seksueel misbruik zo moge-

lijk buiten het strafrecht om af te handelen, omdat dan een voor alle betrokkenen traumatisch proces voorkomen wordt en, als er in de familie nog iets te repareren valt, daarmee meteen begonnen kan worden onder deskundige leiding. Zulk een beleid wordt ook door de Werkgroep Hulsenbek voorgestaan. Maar dan moet verdachte wel bekend hebben, omdat doorverwijzing naar hulpverlenende instanties anders niet mogelijk is. En dat betekent dat grotendeels alleen zaken met ontkenkende verdachten door de politie naar het Openbaar Ministerie worden doorgeleid. Maar het is al evenzeer waarschijnlijk dat juist onder de ontkenkende verdachten méér onschuldigen zitten dan onder de totale groep van verdachten in dit soort zaken. Deze selectie van verdachten maakt het voor de strafrechter extra moeilijk: de kans dat er onschuldigen onder zitten is groter dan bij andere zaken gewend is.

Conclusie

Het zal de lezer, die ons nog niet zo lang geleden verschenen boek over bewijs in strafzaken kent, wellicht verbazen dat wij vinden dat de Werkgroep Hulsenbek een in menig opzicht goed rapport heeft afgeleverd. De manier waarop geprobeerd wordt beleid te maken – niet alleen met het oog op de verdachten, maar ook met oog voor de slachtoffers – voor strafzaken die tot de lastigst mogelijke categorie behoren, verdient lof. Maar dat neemt niet weg dat wij vinden dat de bijdrage van de Werkgroep Hulsenbek aan de manier waarop het Openbaar Ministerie met bewijs dient om te gaan, ernstige correctie behoeft. □

22. Wat is dit voor tweeslachtigheid? Aan de ene kant vertrouwt het Openbaar Ministerie de gedragswetenschappers voor geen cent. De waarschuwingen tegen onverantwoorde praktijken van psychologen, orthopedagogen en psychiaters die wij herhaaldelijk hebben gegeven op grond van gedragswetenschappelijk onderzoek worden niet geloofd. Tegelijkertijd wordt met het grootste gemak aangenomen dat gedragswetenschappers over magische gaven beschikken.

23. Met de overige door de Commissie genoemde omstandigheden kan niemand problemen hebben, te weten soortgelijk gedrag in het verleden, het weigeren van hulp, bovenmatig gewelddadig optreden en jeugdige leeftijd van de slachtoffers.

24. P.J. van Koppen (1992) 'In incestzaken wordt hulpverlening met strafrecht verward,' *De Volkskrant*, 19 juni, 11.